

Vanamon kesäretki Öölantiin 6.—11. kesäkuuta 2006

Vanamolaisten perinteinen kesäretki suuntautui tällä kertaa läntiseen naapurimaahamme ja siellä luontonsa puolesta kaikkein erikoisimpaan kolkkaan. Onhan Öölanti monessa suhteessa niin erikoinen paikka, että ensikertalainen biologimatkailija

varmaankin monta kertaa hieraisee silmiään hämmästyksestä. Näitä ensikertalaisia oli nytkin retkeläisten joukossa, mutta oli myös useankin käynnin konkareita. Ne jotka haluavat aina nähdä uutta, jäävät paljosta vaille, sillä ainakin omasta mielestäni monet vanhat

matkakohteet tulevat aina vain sitä kiintoisammiksi, mitä useammin niissä käy.

Eikä se Öölanti ihan naapurissa ole, sillä vaikka matkapäiviä kalenterin mukaan oli kuusi, oli niistä vain kaksi — torstai ja perjantai — sellaisia, jotka vietimme koko ajan perillä kohteessamme. Läksimme Turusta Viking-terminaalista Tukholmaan tiistaina iltakahdeksan jälkeen, ja seuraavana päivänä matkustimme koko päivän mahtavalla

Vanamolaisia tihrustamassa joitakin siivekkäitä 8. 6. 2006 Gårdbyn kylässä Öölannin itärannikolla.

kaksikerroksisella bussilla kohti Öölantia. Matkalla pistivät silmään laajat kasvustot keltaisin kukin kukoistavia idänukonpalkoja (*Bunias orientalis*, ruotsiksi kuvaavasti *ryssgubbe*, onhan se itäinen tulokas). Kuivimmilla paikoin saattoi ihailla täydessä kukassa olevia laaja-alaisia mäkitervakko (*Lychnis viscaria*) -kasvustoja. Ruokailu Oskarshamnissa vei aikansa, samoin pysähtymisemme ihailemaan perinnemaisemia Stensjön museokylässä, joka sijaitsee noin 15 km:n päässä Oskarshamnista. Siellä saimme hieman esimakua tulevasta matkanjohtajamme Carl-Adam ("Aba") Häggströmin esitellessä, miten kolme paikalla kasvavaa sipulilajia, hieta-, käärmeen- ja nurmilaukka (*Allium vineale*, *scorodoprasum* ja *oleraceum*), voidaan erottaa toisistaan niin ulkonäön kuin maun perusteella. Illansuussa majoituimme Öölannin eteläosaan Kastlösan Stiftsgårdiin aivan kirkon kupeeseen kirkollisen rauhaiseen miljööseen. Se olikin yöpymispaikkamme kolmena seuraava-

na yönä. Moni meistä käytti aikansa takasti ja teki kävelymatkoja ympäristöön aamuin illoin. Olihan majapaikkamme alvarialueen reunalla. Kuten alvarialueet yleensä tämäkin oli aivan ehtymätön tutkimuskohde, sillä joka kerta tuntui löytyvän uusia kasveja ja niiden mikrosieniä. Myös lintuelämä oli vilkasta, mutta linnut eivät valitettavasti (enää) kuulu tuttavapiiriini, varsinkaan ruotsinkieliset.

Kastlösan alvarilla tutustuimme heti muutamaa kämmekekälajiin: Suomessakin kasvavaan pussikämmekekään (*Coeloglossum viride*), Ahvenamaalta tuttuun miehenkämmekekään (*Orchis mascula*) ja meille vieraisiin kalkkiruusukekämmekekään (*Anacamptis morio*, aiemmin *Orchis morio*) ja palokämmekekään (*Neotinea ustulata*, aiemmin *Orchis ustulata*). Varsinkin kalkkiruusukekämmekekän erottaminen miehenkämmekekästä erottamisensa hankaluuksia, mutta harsu kukinto ja kukan tummemman sini-punainen väri ja huulen muoto osoittautuivat hyviksi kalkkiruus-

kekämmekekän tuntomerkeiksi.

Torstain ohjelmassa oli tutustuminen Etelä-Öölannin maisemiin ja luontoon. Vaikka itse pidin silmällä kasveja ja (mikro)sieniä, oli joukossa monia linnuistakin kiinnostuneita. Heille kuten myös meille kasviharrastajille oli suureksi avuksi matkanjohtajamme laaja tietämys Öölannin luonnosta — kävi selväksi, että "Aba" oli käynyt saareissa aikaisemminkin. Esimerkiksi: eipä satunnainen matkailija olisi arvannut poiketa ensimmäisessä kohteessa, joka oli Mörbylillassa. Siellä kävelimme pellon reunaan rannan tuntumassa olevaan harvapuiseen istutusmännikköön, jossa kasvoi mm. tuolloin jo ensimmäiseen kukintansa päättäneitä kevätruusuleinikkejä (*Adonis vernalis*). Niitä kasvaa Ruotsissa Öölannin lisäksi vain Gotlannissa. Jo peltotien varrella ihmettelimme monia meille outoja tai ainakin harvoin tapaamiamme piennar- ja rikkakasveja, kuten kynsimökrassia (*Cardaria draba*), tuoksuvirnaa (*Vicia tenuifolia*), värimarattia (*Asperula*

Pentti Alanko

Vuorisinipalloja kasvaa Pohjolassa vain Öölannissa ja Gotlannissa. Möckelmossenin alvarilla niitä näytti olevan runsaasti 8. 6. 2006.

tinctoria), liuskaläätettä (*Serratula tinctoria*) sekä persian- ja murattitädykettä (*Veronica persica* ja *V. hederifolia*).

Matkalla etelään kuljimme nk. Kaarle X Kustaan muurin läpi. Öölannin eteläisin osa on jo Kustaa

Vaasan ajoista lähtien ollut muurilla aidattua kuninkaallista metsätysaluetta. Alueella on vieläkin saksanhirviä. Ohitimme Ottenbyn kuninkaankartanon, joka on saaren suurin maatila. Ne, jotka eivät edellisiltana olleet olleet iltakävelyllä

Kuvaavasti matojäkääläksi (*Thamnolia vermicularis*) ristitty erikoinen alvarijäkälä on levinneisyydeltään pohjoinen, mutta eräiden muiden pohjoisten kasvien ja jäkälien ohella se on löytänyt tiensä myös Öölantiin. — Möckelmossen 8. 6. 2006.

Pentti Alanko

kylän läheisellä alvarilla, näkivät nyt bussin ikkunasta matkansa ensimmäiset pensashanhikki (*Dasyphora fruticosa*, aiemmin *Potentilla fruticosa*) -kasvustot. Koska oli tarkoitus tutustua koko saareen, kävimme tietenkin myös aivan saaren eteläpäässä. Se on ornitologien suosima lintujentarkkailupaikka. Niemen kärjessä laiduntavat lehmät eivät meitä vieroksuneet, mutta luonnonsuojelualueesta vastaava Göran Andersson, entinen Ahvenanmaan Godbyn yläasteen koulun biologian opettaja, hätisti meitä pois rannan tuntumasta. Minulle ainakin jäi epäselväksi, oliko syynä se, että oli vielä lintujen pesimisaika, vai se, että häiritsimme uloimilla rantakivillä majailevia hylkeitä tai laiduntavia lehmiä.

Osa retkeilijöistä kapusi 42 m korkeaan Långe Jan -nimiseen majakkaan, josta oli mahtava näköala yli laakean eteläisimmän kärjen laidunmaiden, rantojen ja lehtipuumetsiköiden. Majakka on Ruotsin korkein.

Tämän jälkeen ajoimme saaren itärannan suuntaisesti aina Stenåsaan asti, jossa on varsinkin lintuharrastajille välttämätön pysähtymispaikka. Täällä syrjäisessä pikkukylässä sijaitsee nimittäin kirja-kauppa, jossa on hämmästyttävä valikoima luontokirjoja, etenkin lintukirjoja, koko maailmasta. Muiden ostaessa ornitologista ym. kirjallisuutta tydyin itse Ruotsin lintubongarien Club 300 -lippalakiin, jonka pitämiseksi ei vähäinen lintujentuntemukseni ehkä anna ainakaan moraalista oikeutusta.

Gårdbyssä tien varressa kasvoi meillä harvinaisia peltomaitikoita (*Melampyrum arvense*) seuranaan sellaiset suurharvinaisuudet kuin öölanninsara (*Carex ligerica*), pukupensas (*Lycium barbarum*) ja hopealeinikki (*Ranunculus illyricus*). Jälkimmäisen tieteellinen nimi *illyricus* viittaa Illyriaan Adrianmeren itärannikolle, joka kuuluu kasvin päälevinneisyysalueeseen. Jos olisimme matkanneet vähän pohjoisemmaksi, olisimme tulleet Runsten-nimiseen kylään, jonka kasvit ovat monelle meikäläisellekin kasviharrastajalle perin tuttuja. Onhan Bo Mossbergin ja Lennart Stenbergin upean teoksen

Pentti Alanko

Pentti Alanko

Käärmeenpistoirttejä (*Vincetoxicum hirundinaria*) ja pensasmaisia pihlajia täydessä kukassa rantakivikossa Långe Erik -majakan luona Ölannin pohjoiskärjessä 9. 6. 2006.

Miekkavalkkuja nähtiin 9. 6. 2006 tienvarrella Bödan kruununpuistossa yhdellä silmäyksellä enemmän, kuin monet olivat nähneet koko elämänsä aikana.

Den stora nordiska floran ja sen suomennoksen *Suuren Pohjolan kasvion* kuvista monet maalattu kirjan kuvittajan Bo Mossbergin kesäkotikylässä Runstenissä! Kirjan upeissa kuvatauluissahan on kuvan alla maininta paikasta, missä kasvi on ikuistettu.

Tämän huomattuamme käännyimme siis kiireesti takaisin ja alvarialueen keskellä Stenåsan ja Resmon välimailla Möckelmosse-
nin luona tutustuimme perusteellisesti alvarikasvillisuuden erikoisuuksiin, joita ovat mm. sinipallokasveihin (Globulariaceae) kuuluva vuorisinipallo (*Globularia vulgaris*) sekä päivännoutokasveihin (Cistaceae) kuuluvat harvinaisuudet, kuten rentopäivänkilo (*Fumana procumbens*) ja öölanninpäivännoudon (*Helianthemum oelandicum*) kaksi muunnosta. Kalkkipaasien reunoilla kasvoi laajoja valkomaksaruoho (*Sedum album*)-kasvustoja. Ketomaisissa alvarilai-
kuissa näimme useita meiltä puuttuvia kasveja, kuten kultakutriasteita (*Crinitaria linosyris*, aiemmin *Aster linosyris*), kivikkomarunoita (*Artemisia rupestris*), tähkä- ja haarahietaliljoja (*Anthericum lilia-*

go ja *A. ramosum*), isoniittyhumalia (*Prunella grandiflora*) ja alvariketokeltoja (*Crepis tectorum* ssp. *pumila*), sekä meillä harvinaisia kasveja, esimerkiksi meillä vain Turun saariston Örössä kasvavia ahokylmänkukkia (*Pulsatilla pratensis*), kangasraunikkeja (*Gypsophila fastigiata*), etelänkeulankärkiä (*Oxytropis campestris* ssp. *campestris*) ja monivärisiä euroopan-
tomasmaloja (*Anthyllis vulneraria* ssp. *vulneraria* var. *vulneraria*). Heinistä voi mainita sinilupikan (*Sesleria caerulea*), tähkähelmikän (*Melica ciliata*), helpitähkiön (*Phleum phleoides*), meillä vain satunnaisena tavatun sipulinurmikan (*Poa bulbosa*), meillä pohjoisen tunturinurmikan (*Poa alpina*) ja vain yhdessä paikassa tavatun tähkähelmikän (*Melica ciliata*).

Seuraavana päivänä eli perjantaina oli sitten vuorossa saaren pohjoisosa, jossa aluksi tutustuimme Bödan kruununpuistoon ja sen erikoisuuksiin, joihin kuuluu miekkavalkku (*Cephalanthera longifolia*)-kämmeä. Tienvarret ja lähimetsät olivat täynnä tuhansia kukkia miekkavalkkuja.

Seuraava kohde oli saaren poh-

joiskärki, jossa sijaitsee Långe Erik-majakka. Tämän ”Pitkän Eerikin” juurella merenrannassa kasvoi mm. meille outoja, mutta jo Virossa kasvavia parsaherneitä (*Tetragonolobus maritimus*). Majakan ympäristössä kukki upeasti ruotsinpihlajia (*Sorbus intermedia*). Trollskogenin kuusi- ja mäntymetsässä Grankulavikissa näimme meille eksoottista euroopanmuratteja (*Hedera helix*), joiden paksut liaaniversot ja ainavihreät lehdet verhosivat paksuina vyhtinä havupuiden runkoja runsaan kymmenen metrin korkeuteen saakka.

Päivän lounaspaikaksi valittiin kivikkoinen merenranta, jonka jo Linné oli Öölannin matkallaan nimenmyntty Neptunuksenpelloiksi (Neptuni åkrar). Paikka olikin lounaspaikaksi varsin oivallinen, sillä kivikossa ei juuri kasvanut mitään, joka olisi häirinnyt keskittymistä eväisiin. Erään turistiesitteen mukaan paikka on myöhemmin kesällä sinisenään kyläneidonkieliä (*Echium vulgare*). Rannan tuntumassa on kalkkikivireunus, klintti, ja sitten laakea osaksi vedenalainen kalkkipaasi, ns. esplanadi. Siinä ihailimme useita fossiileja, mm. oikosarvia. Itse nautin ”liikelounaan” kävellen ja samalla tehden kasvi- ja mikrosienihavaintoja. Tien toiselta puolen katajikoista löytyi mm. kukkiva kimalaisorho (*Ophrys insectifera*), soikkokämmeä (*Orchis militaris*) ja miehenkämmeä (*Orchis mascula*), joita sitten muutkin halusivat nähdä ja valokuvata.

Läheisen Byxelkrokin kylän luona kävimme katsomassa meilläkin Lapissa hyvin harvinaisena ja rauhoitettuna tavattavaa pensaskanervaa (*Myricaria germanica*), joka on täältä hiljattain löydetty merenrannan tuntumasta entisestä pienestä hiekkakuopasta. Miten se on sinne tullut, on kuulemma täysi arvoitus. Rantametsikössä kasvoi tummaneidonvaiippoja (*Epipactis atrorubens*). Läheisen tien varressa kasvoi idänkattaroita (*Bromopsis inermis*, aiemmin *Bromus inermis*), mikä kielii itäisistä yhteyksistä menneinä aikoina. Sen sijaan aiemmin hiekkarannalla kasvanutta hietatähkiötä (*Phleum arenarium*) ei löytynyt.

Retkeläiset saavat rautaisannoksen lehtoniittyjen hoidosta, jonka tarjoaa itse ”Herr Lövängen”, matkaoppaamme Carl-Adam Hæggström, joka tietää taatusti enemmän lehtoniityistä kuin kukaan muu meillä Suomessa. — Gråborg 10. 6. 2006.

Periti Aarnio

Borgholmin valtavan, melko hyvin säilyneen linnanraunion lähistöllä ja läheisellä alvarilla kasvoi useita kiintoisia kulttuuritulokkaita ja harvinaisia alvarikasveja, kuten peltorusojuuria (*Lithospermum arvense*) ja hullukaaleja (*Hyoscyamus niger*) sekä harvinaisia tylpösaroja (*Carex obtusata*) ja kivikkokurjenpolvia (*Geranium columbinum*).

Paluupäivän aamuna ajoimme vielä Halltorps hage -nimiseen rauhoitettuun tammimetsään, jossa oli todella vanhoja tammia, osa jo maassa lepäävinä vanhuksina. Lehtokasvillisuuden kukinta oli parhaimmillaan, ja tuttujen keväisten lehtokasvien joukossa nähtiin joitakin meille outojakin lajeja, kuten euroopansorvarinpensaita (*Euonymus europaeus*), lehtosaroja (*Carex sylvatica*) ja röyhyhelmiköitä (*Melica uniflora*). Lehtosara löytyi muutama vuosi sitten tulokaskasvi-

na Ahvenanmaalta, ja röyhyhelmiköitä voi meillä löytää muutamasta Ahvenanmaan lehdosta. Jos olisi ollut enemmän aikaa, olisi tammista ehkä löytynyt sellaisia eläinkuntaan kuuluvia suurharvinaisuuksia kuin sankari (*Cerambyx cerdo*) ja tamminkainen (*Lucanus cervus*), joiden tiedetään asustavan paikalla.

Viimeiseksi teimme retken Gråborgin muinaislinnan vanhoille muureille ja kappelin raunioille. Läheinen runsaslajinen ja hyvin hoidettu lehtoniitty kiinnosti myös. Vanhan kulttuurin seuralaisista nähtiin rakennusten lähistöllä mm. hyvänheikinsavikka (*Chenopodium bonus-henricus*) ja käärmeenlaukka (*Allium scorodoprasum*). Lehtoniityllä kasvoi mm. sikokuuri (*Scorzonera humilis*), vanakeltto (*Crepis praemorsa*) ja hammasjuuri (*Cardamine bulbifera*), jotka kaikki ovat maassamme harvinaisia eteläisiä kasveja.

Öölannin luonnonolot, kasvillisuus ja kasvisto

Vuonna 1741 Carolus Linnaeus teki tutkimusmatkan Öölantiin ja Gotlantiin. Hän joutui myrskyn takia odottamaan neljä päivää Kalmarissa. Kun hän vihdoinkin kesäkuun 1. päivänä vanhan ajanlaskun mukaan (eli 12. kesäkuuta nykyisen ajanlaskun mukaan) oli ylittänyt Kalmarinsalmen hän kirjoitti: ”Olimme tuskin astuneet Öölannin rantaan, kun huomasimme, että tämä maa on aivan toisenlainen kuin muut Ruotsin maakunnat.”

Nykyään salmen ylitys yleensä käy hetkessä: kun autolla ajaa kymmenisen minuuttia noin kymmenen kilometrin pituisia siltaa ja pengertä pitkin, niin varsinainen Etelä-Ruotsi on takana. Kyllä satunnainen matkaaja vieläkin huomaa, että Öölanti poikkeaa huomattavassa määrin muusta Ruotsista.

Öölanti on pitkä ja kapea saari: pituutta on 137 km ja leveyttä enimmäkseen noin 15 km; pinta-ala on noin 1 346 km². Kallioperä on sedimenttikiveä, joka ajoittuu kambri- ja ordoviikkikaudelle. Suurin osa sedimenttikivistä on kalkkia. Kallioperässä on runsaasti fossiileja, mm. oikosarvia ja trilobiitteja.

Öölannin korkein kohta, Mörbylångan Galgbacken, on vain 57,4 m merenpinnasta. Näin ollen saari oli kokonaan veden peitossa myöhäisjääkaudella, jolloin Itämeren altaassa lainehti

Baltian jääjärvi. Tämän järven pinta oli 75 m nykyistä Itämerta korkeammalla, kun jäätikkö vetäytyi Öölannin tienoolta noin 13 500—12 800 vuotta sitten. Pienehköjä Yoldiameren rantavalleja on siellä täällä. Sen sijaan Ancyclusjärven ja Litorinameren rantavallit ovat paikoin hyvinkin selviä. Rantavallia kutsutaan, yhdessä paikoin tavattavan kalkkikiviklinterin kanssa, nimellä *landborgen*.

Öölannin irtain maaperä on enimmäkseen syntynyt jääkauden aikana ja sen jälkeen. Pohjois-Öölannissa on Bødan alueella runsaasti hiekkamaita. Paikoin moreeni peittää kallioperän ohuena tai paksumpana peitteenä. Siellä täällä on jäätikön jättämiä reunamoireeneja ja drumliineja. Borgholmista etelään on muutama laajahko deltamainen muodostuma. Paikoin runsaat irtolohkareet ovat peräisin mantereelta. Pohjois-Öölannissa irtolohkareista on rakennettu kiviaitoja; etelämpänä kalkkikivilaatat korvaavat irtolohkareita kiviaidoissa.

Kalkkikallioissa on karstialueille luonteenomaisia piirteitä, kuten pieniä doliineja (soikeita painaumia), maanalaisia puroja ja karstilähteitä. Rannoilla on muutamassa paikassa ns. raukkeja, mutta ne eivät ole yhtä näyttäviä kuin Gotlannin raukit.

Öölantia sanotaan auringon ja tuulen

Paluumatka alkoi puolelta päivin, sillä Tukholman satamassa täytyi olla hyvissä ajoin ennen Viking Linen m/s Amorellan lähtöä klo 20.10. Bussissa oli nyt paluumatkalla huomattavasti uneliaampi tunnelma kuin menomatalla, mistä se nyt sitten mahtoikaan johtua. Niin kasvi- kuin lintuasiat hyvin tunteva oppaamme ”Aba” ansaitsee retkeläisten suurkiitokset, sillä hän tuntui tuntevan harvinaisimmatkin eliöt. Hän oli laatinut retkeläisiä varten lyhyen katsauksen Öölannin luontoon, kasvillisuuteen ja kasvistoon, jonka hän hyväntahtoisesti on luovuttanut toimituksella painettavaksi oheisena tämän lyhyen matkakertomuksen asiapitoiseksi tueksi.

Kiitokset: Kiitän Carl-Adam Hæggströmiä käsikirjoituksen lukemisesta ja siihen tekemistään monista tarkennuksista ja tärkeistä lisäyksistä.

Pentti Alanko

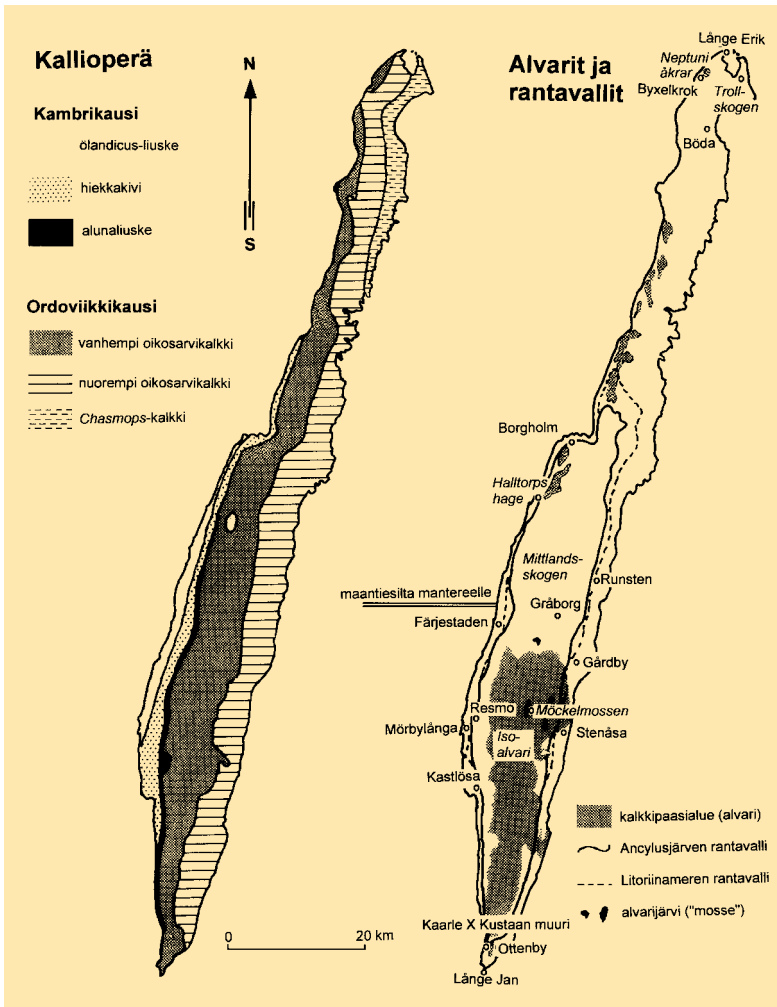
saareksi. Ilmasto on ns. rannikkoilmastoa, jonka lämpöolot ovat tasaiset Itämeren takia. Kevät on pitkä ja kylmä, kesä hieman viileämpi kuin mantereella, syksy pitkä ja lämmin ja talvi lyhyt ja leudohko. Vuoden keskilämpö on +6,6 — +7,2 °C. Helmikuun keskilämpö on -0,5 — -2,0 °C, heinäkuun keskilämpö +16,6 °C. Talvella kovat pakkaset ovat harvinaisia, mutta meren läheisyys ja aukea maasto ja tuulisuus aiheuttavat sen, että sää yleensä tuntuu viileältä tai jopa jäätävän kylmältä.

Öölanti sijaitsee Etelä-Ruotsin ylängöltä itään ja jää näin ollen sadekatveeseen. Vuotuinen sademäärä onkin melko pieni: keskimäärin noin 410—510 mm. Aurinkotunteja on liki 1 900, ja alkukesän kuivuus yhdessä tuulen ja lämmön kanssa aiheuttavat kosteuden nopeaa haihtumista. Sadevesi häviää hyvin nopeasti huokoiseen, karkeaan hiekkaperäiseen maahan tai kalkkikalliioon. Heinäkuussa niitty- ja alvarikasvillisuus on usein kuloutunutta.

Öölannin asutus on vanhaa, ja muinaismuistoja on paikoitellen hyvin runsaasti: muinaislinnoja, kirkkoja, kalmistoja jne. Uudemman asutuksen yksi hauska piirre on tuulimyllyjen runsaus, toinen piirre on Etelä-Öölannin rivikyliät.

Öölannin kasvillisuus

Pohjois- ja Keski-Öölanti kuuluu hemiboreaaliseseen vyöhykkeeseen, mutta

Ölänningin kallioperä, alvarit ja rantavallit sekä muutamia paikannimiä. — Lähde: Lundqvist, G. 1955: Ölands jord och grund. — Teoksessa: Sterner, R. & Curry-Lindahl, K. (toim.), Natur på Öland: 98—103. Uppsala.

saaren eteläisin kolmannes luetaan ne-moraaliseen vyöhykkeeseen.

Ölänningin kasvillisuudessa voi erottaa muutamia suuralueita. Metsäisiä alueita tapaa saaren pohjoisosassa, varsinkin Bödän kruununpuistossa, jossa havumetsät vallitsevat. Saaren keskiosassa on ns. Mittlandsskogen, jossa jalopuumetsät ja metsiköt vallitsevat, ja eteläkärjessä on Ottenby lund, jossa on jalopuulehto. Muuallakin on pieniä, usein selvärajaisia havu- ja lehtipuumetsiköitä. Havupuut on usein istutettu, mutta kuusi ja kataja ovat levinneet laajalti mm. Isolla-alvarilla viimeisen sadan vuoden aikana.

Mörbylångadalenin kambrialue lännessä on suurimmaksi osaksi viljeltyä pelttoa. Alueella on Ruotsin parhaita peltomaita. Loput Ölänningistä on asutuksen, viljelymaiden, laitumien ja metsiköiden mosaikkia.

Hoidettuja lehtoniittyjä on vain muutama jäljellä. Tunnetuimmat ovat Lilla Horn Pohjois-Ölänningissä ja Borg Mittlandsskogenin eteläosassa.

Ainoa varsinainen järvi on Bödän havumetsäalueen eteläpuolella sijaitseva Hornsjön (Hornsviken). Sen vesikasvillisuuteen kuuluvat mm. järvikaisla (*Schoenoplectus lacustris*), merivita (*Potamogeton fliformis*) ja hapsivita (*P. pectinatus*).

Alvarit muodostavat Ölänningin erikoisimman kasvillisuuden. Tasainen maasto jossa on paljasta kalkkikalliota tai vain ohut moreenipeite poikkeaa selvästi ympäröivistä laitumista, viljelymaista ja metsiköistä. Pohjois- ja Keski-Ölänningissä on joukko pikkualvareita. Etelä-Ölänningissä on Isoalvari (Stora Alvaret), noin 40 km pitkä ja leveimmillään noin 8—9 km leveä, melko yhtenäinen tasanko.

Maannoksen paksuus ja kosteusolot vaihtelevat alvarilla, ja näin ollen voidaan erottaa muutama kasvillisuuden päätyyppi:

Kallioalvaria on paikoissa, jossa tasainen, paljas tai melkein paljas kalkkipaasi on maan pinnassa. Luonteenomainen kasvillisuus on jäkälä- ja sammalvoittoista (mm. *Verrucaria nigrescens*, *Lecanora calcarea*, *Tortella tortuosa* ja *Grimmia pulvinata*). Valkomaksaruoho (*Sedum album*) muodostaa laajoja kasvustoja. Yksivuotisia kasveja, esimerkiksi alvarihärkkejä (*Cerastium pumilum*) ja kesäkrasseja (*Horungia petraea*), saattaa kasvaa joukossa. Karstihalkeamiin kerääntyy irtainta maata, joka on kostempaa. Näissä halkeamissa kasvaa esimerkiksi alvariruoholaukkoja (*Allium schoenoprasum* var. *alvarense*), seinäraunioisia (*Asplenium ruta-muraria*), kalkkitumaraunioisia (*Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens*), sikoangervoja (*Filipendula vulgaris*) ja käärmeenpistoyrttejä (*Vincetoxicum hircundinaria*).

Leveämmässä halkeamissa on varjoisaa ja kosteata. Siellä lehtometsän kasveja, esimerkiksi metsäimarteita (*Gymnocarpium dryopteris*) ja lehto-orvokkeja (*Viola mirabilis*), voi kasvaa keskellä paahteista kuivaa kalkkikalliota.

Lampaannatanummi. Kalkkikallio on laajoilla alueilla ohuen irtaimen maaperän peittämä. Se on muodostunut kalkkikallion rapautuessa kemiallisesti ja mekaanisesti. Tämä hienorakeinen maaperä on epäsuotuisaa kasvu-alustaa, koska se on rutikuiva kesällä ja vetinen jaksyisin, talvisin ja keväisin, jolloin jäätyminen ja sulaminen muodostaa monikulmiomaista ruutumaata. Monikulmiossa eli polygonissa hienorakeisin aines on keskellä ja karkein renkaana monikulmion laidoilla. Arktiset jäkälät, mm. lapalumijäkälä (*Cetraria nivalis*) ja matojäkälä (*Thamnolia vermicularis*), viihtyvät tällä alustalla, kuten myös lampaannata (*Festuca ovina*).

Päivännoutonummea muodostuu kuivemmalle ohuelle maaperälle. Tämä on melko runsaslajista alvarikasvillisuutta, jossa kasvaa mm. euroopanke-tomasmaloja (*Anthyllus vulneraria* ssp. *vulneraria* var. *vulneraria*) useana värimuotona, alvarimarunoita (*Artemisia oelandica*), kivikkomarunoita (*Artemisia rupestris*), värimaratteja (*Asperula tinctoria*), alvariketokelttoa (*Crepis tectorum* ssp. *pumila*), kulkatutriasteireita (*Crinetaria* [Aster] *linosyris*), sinipalloja (*Globularia vulgaris*), kangasraunikkeja (*Gypsophila fastigiata*), ölänningpäivännoutoja (*Helianthemum oelandicum*), pikkuhanhikkejä (*Potentilla tabernaemontani*), isoniittyhumalia (*Prunella grandiflora*) ja tähkätä-

dykkeitä (*Veronica spicata*).

Meren muodostamilla kuivilla hieka- ja soravalleilla tai moreenikumpareilla on runsaslajisia **ahdekauraketoja**. Ahdekaura (*Avenula pratensis*) on tyypilaji, ja tässä kasvillisuustyypissä tapaa runsaasti kämmeköitä, esimerkiksi seljakämmeköitä (*Dactylorhiza sambucina*), miehenkämmeköitä (*Orchis mascula*) ja soikkokämmeköitä (*Orchis militaris*), sekä sikoangervoja (*Filipendula vulgaris*), helpitähkiöitä (*Phleum phleoides*) ja sinilupikoita (*Sesleria caerulea*).

Matalissa painanteissa vesi kostuttaa hienorakeisen maaperän, mutta se kuivuu taas nopeasti. Tällaisissa paikoissa kasvaa usein hyvin vähälajista **öölanninpunanananummea**, jolla kasvaa öölanninpunanatoja (*Festuca rubra* ssp. *oelandica*).

Lettoniittyjä muodostuu huonosti kuivuviin maastokohtiin. Ne ovat usein laajojen keltapensashanhikkien (*Dasiphora* [*Potentilla*] *fruticosa*) peittämiä, ja niitä tapaa varsinkin Kaakkois-Öölannissa.

Talvella vesi täyttää kalkkitasangon matalia painanteita, joista vesi ei valu mihinkään. Öölannissa (ja Gotlannissa) ruotsin sana *vät* tarkoittaa tällaista alvarialluutta. Kevään ja alkukesän aikana vesi haihtuu niistä, ja pohjalle jää kalkkiliejua. Allikot ovat vähälajisia, koska kasvien on kestettävä sekä pitkäaikaisista tulvasta että rutikuivia oloja. Allikoissa kasvaa mm. polvipuntarpäitä (*Alopecurus geniculatus*), pystysarjasarpioita (*Baldellia ranunculoides*), alvarimeriluikkia (*Eleocharis uniglumis* ssp. *sternerii*), raaneja (*Littorella* [*Plantago*] *uniflora*), suolakkoratamoja (*Plantago tenuifolia*), nyylähaarikoita (*Sagina nodosa*), matalapernaruochoja (*Sisymbrium* [*Braya*] *supinum*), rohtoteurikoita (*Teucrium scordium*) sekä muutamia näkinpartaisleviä (Characeae).

Alvarijärvet ovat matalia vesialtaita, joita kutsutaan Öölannissa nimellä *massar*. (Ruotsinkielinen kasvitieteellinen termi *mosse* tarkoittaa ombrotrofista suota, yleensä rämettä, mutta myös tiettyjä nevatyyppisiä; alvarijärvet eivät ole varsinaisia soita ollenkaan.) Yleensä alvarijärven keskusta on luhtakasvien peitossa, ja keskustan ympärillä on avovettä. Luonteenomaisia lajeja ovat mm. lännenpiukkasara (*Carex elata* ssp. *elata*), järvikorte (*Equisetum fluviatile*) ja raate (*Menyanthes trifoliata*). Kelluslehtisistä lajeista heinävita (*Potamogeton gramineus*) on ehkä yleisin.

Alvari on ihmistoiminnan vaikutuksesta pysynyt aukeana vuosituhansia. Alvareilla laidunsi lampaita, lehmii ja hevosiä. Viimeisten sadan vuoden aikana alvarit ovat ovat pahasti pensoittu-

neet. Runsain on kataja, mutta monessa paikassa kasvaa myös koiranruusuja (*Rosa canina*), oratuomia (*Prunus spinosa*) ja jopa kuusia. Kataja varjostaa, ja sen hapan karie on huono kasvu-alue. Katäjien alla kasvaa usein vain jokunen kangasmetsäkasvi, kun heti vieressä on kymmeniä kalkkikasveja.

Vielä 20 vuotta sitten huomattava osa Isoa-alvaria oli jätetty kasvamaan umpeen; vain noin 35–40 % oli laitumena. Resmon kirkosta heti itään näkyy hyvin, miten alvari on poikkien pohjoispuolella runsaslajista ja osittain melko pensoittunutta, mutta tien eteläpuolella hyvin aukeaa ja köyhtynyttä liikalaidunnuksen vuoksi. EU:n myötä tilanne on muuttunut kokonaan. Nyt noin 96 % alvarista on laitumena. Jopa tienvarsialueet on aidattu ja otettu tehokäyttöön. On huolestuttavaa, että tutkimukselle ei jää tarpeeksi suuria laidunattomia alueita.

Öölannin kasvisto

Öölannin kasvistoon kuuluu noin 1 075 alkuperäistä tai vakiintunutta putkilokasvilajia. Tämän lisäksi on useita satoja uustulokkaita ja tilapäisiä lajeja.

Useat lajit ovat yleisiä tai yleisehköjä boreaalisen ja hemiboreaalisen vyöhykkeen lajeja. Kasvistoon kuuluu myös joukko erikoisia lajeja, jotka edustavat useita kasvistoalueita. Monet niistä kasvavat Itämeren piirissä vain Öölannissa ja usein myös Gotlannissa, jotkin myös Viron saarissa ja länsirannikolla. Monista lajeista Öölannissa on paikallisia rotuja.

Esimerkinomaisesti voi mainita seuraavat:

1) **Arktiset lajit:** tunturinurmikka (*Poa alpina*) sekä jäkälistössä esimerkiksi lapalumiäjäkälä (*Cetraria nivalis*) ja matojäkäälä (*Thamnolia vermicularis*). Öölanninpikkutervakko (*Lychnis alpina* var. *oelandica*) on arktisen lajin paikallinen rotu.

2) **Suboseaaniset, lounaiset lajit:** kääpiölaulu (*Aira praecox*), pystysarjasarpio (*Baldellia ranunculoides*), muratti (*Hedera helix*), sammakonputki (*Hydrocotyle vulgaris*), raani (*Littorella uniflora*), röyhyhelmikkä (*Melica uniflora*), hietatähkiö (*Phleum arena-rium*), matalapernaruocho (*Sisymbrium* [*Braya*] *supinum*), marjakuusi (*Taxus baccata*).

3) **Eteläiset, usein heikosti marteiset lajit:** isohietalilja (*Anthericum liliago*), alvarilouho (*Apera interrupta*), värimaratti (*Asperula tinctoria*), valkopyökki (*Carpinus betulus*), kultakutriasteri (*Crinitaria* [*Aster*] *linosyris*), kangasraunikki (*Gypsophila fastigiata*), karvasputki (*Laserpitium latifo-*

lium), tähkähelmikkä (*Melica ciliata*), helpitähkiö (*Phleum phleoides*), sipulinurmikka (*Poa bulbosa*), tupsulinnunruoho (*Polygala comosa*), isoniittyhumala (*Prunella grandiflora*), ahokylmänkukka (*Pulsatilla pratensis*), parsaherne (*Tetragonolobus maritimus*), alvaritähkiö (*Veronica praecox*), tähkätähkiö (*Veronica spicata*), kääremeenpistoirtti (*Vincetoxicum hircundinaria*).

4) **Itäiset ja kaakkoiset, mantereiset lajit:** kevätruusuheinikki (*Adonis vernalis*), kalliolaukka (*Allium lineare* [*A. strictum*]), arvouokko (*Anemone sylvestris*), kivikkomaruna (*Artemisia rupestris*), suolakkoratamo (*Plantago tenuifolia*), villaleinikki (*Ranunculus illyricus*), kaitaorvokki (*Viola elatior*), alvariorvokki (*Viola pumila*).

5) **Submediterraaniset ja mediterraaniset lajit:** rikkapuntarpää (*Alopecurus myosuroides*), rentopäivänkilo (*Fumana procumbens*), sinipallo (*Globularia vulgaris*), kesäkrassi (*Hornungia petraea*), pensashevonpalko (*Hippocrepis* [*Coronilla*] *emerus*).

6) **Voimakkaasti disjunktiiiset lajit, joiden painopiste on Aasiassa ja Pohjois-Amerikassa:** keltapensashanhikki (*Dasiphora* [*Potentilla*] *fruticosa*) ja tylypörsä (*Carex obtusata*).

7) **Endeemiset eli kotoperäiset lajit ja rodut:** alvariruoholaukka (*Allium schoenoprasum* var. *alvarensis*), alvarimaruna (*Artemisia oelandica* [ent. *A. laciniata*]), alvariketokeltto (*Crepis tectorum* ssp. *pumila*), öölanninpunanata (*Festuca rubra* ssp. *oelandica*), öölanninmatara (*Galium oelandicum*) sekä öölanninpäivännouto (*Helianthemum oelandicum*), jolla on kaksi rotua: kalju öölanninpäivännouto (var. *oelandicum*) joka kukkii kesäkuussa ja villalöölninpäivännouto (var. *canescens*) joka kukkii heinä-syyskuussa.

Kämmekäkasveja on runsaasti: saaresta on tavattu 35 lajia. Yleisiä tai ainakin yleisehköjä ovat ruusukekalkikämmekä (*Anacamptis* [*Orchis*] *morio*), kalkkimaariankämmekä (*Dactylorhiza fuchsii*), punakämmekä (*Dactylorhiza incarnata*), seljakämmekä (*Dactylorhiza sambucina*), lehtoneidonvaippa (*Epipactis helleborine*), suoneidonvaippa (*Epipactis palustris*), kirkiruoho (*Gymnadenia conopsea*), mesikämmekä (*Herminium monorchis*), soikkokaksikko (*Listera ovata*), palokämmekä (*Neotinea* [*Orchis*] *ustulata*), miehenkämmekä (*Orchis mascula*), soikkokämmekä (*Orchis militaris*), kimalaisorho (*Ophrys insectifera*), valkolehdokki (*Platanthera bifolia*) ja keltalehdokki (*Platanthera chlorantha*).

Carl-Adam Hægström